

Rozumowania hipotetyczne i okresy warunkowe

Myślenie hipotetyczne jest na stałe wpisane zarówno w praktykę życia codziennego, jak i w dociekania naukowe. Jego istotą jest próba ustalenia konsekwencji przyjętych założeń. Z rozważaniami takimi mamy do czynienia m.in. wówczas, gdy stojąc przed trudnym wyborem staramy się wyobrazić sobie konsekwencje swoich decyzji; gdy rozpatrujemy alternatywne scenariusze wydarzeń historycznych lub, gdy chcemy zweryfikować poprawność określonej hipotezy.

Językowy wyraz myśleniu hipotetycznemu dajemy poprzez użycie okresów warunków, tj. złożonych zdań, które często przyjmują postać „Gdyby było tak, że A , to byłoby tak, że C ”, gdzie „ A ” i „ C ” są pewnymi zdaniem w sensie logicznym. W zdaniach tych staramy się wskazać na istotny związek pomiędzy zajściem poprzednika (A) oraz jego konsekwencją (C). Przykładami mogą być zdania takie jak:

- a) „Gdyby Jan poświęcił więcej czasu na naukę, to zdałby egzamin”,
- b) „Gdyby Shakespeare urodził się w Paryżu, to pisałby w języku hiszpańskim”,
- c) „Gdyby lodowce uległy roztopieniu, to poziom oceanów wzrósłby”,
- d) „Gdyby oskarżony faktycznie spędził weekend z rodziną, to ktoś z jej członków mógłby to potwierdzić”,
- e) „Gdyby udowodniono istnienie fal grawitacyjnych, to byłby to znaczący argument za słusnością teorii Einsteina”.

Znaczenie, jakie przypisujemy użyciu okresów warunkowych w dużej mierze opiera się na tym, że niektóre z nich uznajemy za prawdziwe, a inne za fałszywe. O ile obserwacja ta ociera się banał, o tyle wskazanie odpowiednich kryteriów odróżniania prawdziwych oraz fałszywych okresów warunkowych jest dalekie od oczywistości.

Należy zaznaczyć, że problem ten *nie* dotyczy tego, o czym faktycznie mówi teoria Einsteina, lub w jakim języku faktycznie piszą Francuzi. Nie pytamy bowiem o wartości logiczne zdań takich jak „Francuzi piszą w języku hiszpańskim” lub „Teoria Einsteina postuluje istnienie fal grawitacyjnych”. Chodzi nam raczej o pytanie, dotyczące tego, co z punktu widzenia semantyki stanowi o prawdziwości zdań warunkowych. Tym samym, nie interesuje nas czy zdania te faktycznie są prawdziwe, ale co (w przypadku, gdy faktycznie są prawdziwe) je takimi czyni.

Historia zna liczne próby odpowiedzi na to pytanie. Od kilku dekad dominującą praktyką jest analiza tego typu zdań w kategoriach semantyki tzw. „światów możliwych”. Choć interpretacja taka ma znaczące zalety względem starszych stanowisk, to rodzi ona również wiele pytań i wątpliwości. Jednym z nich jest pytanie o rozumienie kluczowego dla tej interpretacji pojęcia „podobieństwa” pomiędzy różnymi światami możliwymi, które mają stanowić kolejne reprezentacje możliwych stanów rzeczy. Inną trudnością jest wyjaśnienie fenomenu polegającego na tym, że potrafimy wnioskować nie tylko o tym, co jest możliwe (tj. o tym, co *mogłoby* się zdarzyć) lecz również o tym, co jest niemożliwe. Możemy dać temu wyraz mówiąc np. „Gdyby Kasia narysowała okrągły kwadrat, to wprawiłaby tym wszystkim w zdumienie”, „Gdyby istniały prawdziwe sprzeczności, to większość logików byłaby w błędzie”, „Gdybym jednocześnie znajdował się w Warszawie i Nowym Jorku, to bilokacja nie byłaby możliwa”. Podobnie, jak w przypadku wcześniejszych przykładów, część takich okresów warunkowych skłonni jesteśmy uznać za prawdziwe, a inne za fałszywe. Wbrew tej obserwacji najbardziej rozpowszechnione analizy nakazują nam twierdzić, że każdy okres warunkowy, którego poprzednik wyraża niemożliwość jest prawdziwy. Wobec tego, prawdą jest zarówno to, że „Gdyby Kasia narysowała okrągły kwadrat, to wprawiłaby tym wszystkim w zdumienie” jak i to, że „Gdyby Kasia narysowała okrągły kwadrat, to nie wprawiłaby tym nikogo w zdumienie”. Konsekwencja ta stoi w sprzeczności z naszą praktyką językową.

Cel planowanych badań jest dwojaki. Z jednej strony jest nim dostarczenie takiej propozycji rozumienia relacji podobieństwa, która pozwoliłaby wyjaśnić przypisywanie okresom warunkowym różnych wartości logicznych. Z drugiej strony jest nim przedstawienie takiej interpretacji, która uczyni zadość potrzebie wyjaśnienia fenomenu występowania okresów warunkowych, których poprzedniki wyrażają niemożliwość, a którym skłonni jesteśmy przypisywać różne wartości logiczne. W tym celu zamierzamy wskazać na istotny związek pomiędzy wartościowaniem poszczególnych okresów warunkowych oraz wnioskowaniem abdukcyjnym (wnioskowaniem do najlepszego wyjaśnienia), tj. takim, którego celem jest wyjaśnienie określonego faktu poprzez wskazanie na najlepszą z możliwych hipotez.

W badaniach będziemy argumentować na rzecz tezy, zgodnie z którą tym, co jest kluczowe dla wskazania wartości logicznej okresu warunkowego, jest ustalenie reguły, która powinna spełniać dwie funkcje. W pierwszej kolejności miałaby ona zapewnić wyjaśnienie zajścia określonego poprzednika. Drugim zadaniem jest wskazanie związku tego poprzednika z następnikiem. Z racji tego, że zajście poprzednika może znaleźć różne wyjaśnienia, powinniśmy wskazać to, które spośród możliwych opcji jest najlepsze. Jeśli konsekwencją najlepszego z wyjaśnień zajścia A jest C , to okres warunkowy o postaci „Gdyby było tak, że A , to byłoby tak, że C ” powinniśmy uznać za prawdziwy.